

УДК 368.025.6:336:338.432

О. О. Томілін,

д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6454-1154>

Я. С. Олексашенко,

здобувач вищої освіти, Полтавський державний аграрний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-3925-5510>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.4.70

СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

O. Tomilin,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Finance,
Banking and Insurance, Poltava State Agrarian University

Y. Oleksashenko,

Graduate of higher education, Poltava State Agrarian University

INSURANCE OF FINANCIAL RISKS AS A TOOL FOR STABILIZING THE FINANCIAL CONDITION OF AGRARIAN ENTERPRISES

У статті визначено основи страхування фінансових ризиків як інструменту стабілізації фінансового стану підприємств аграрної сфери. Визначено підходи до трактування сутності поняття "страхування", а також показано основні типи фінансових ризиків підприємства. Досліджено капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за період з 2018 по 2023 рр. Доведено, що найбільше капітальних інвестицій вкладено у фінансову та страхову діяльність у 2023 році, яких було в 1,6 р. б., у порівнянні до базового 2018 року. Досліджено визначальні інструментарії стабілізації фінансового стану підприємства. В дослідженні підкреслюється важливість індивідуального підходу до вибору страхового фінансового ризику. Показано необхідність у комбінованому застосуванні визначених видів страхування з метою забезпечення комплексного захисту підприємства від фінансових ризиків. Доведено, що фінансові ризики спонукають до порушення процесу економічного відтворення продуктивних сил підприємства, призводять до зменшення ефективності роботи підприємства.

The use of effective insurance mechanisms can reduce the risks associated with unforeseen financial losses and ensure the financial stability of agrarian business. The article examines the basics of financial risk insurance as a tool for stabilizing the financial condition of agrarian enterprises. Approaches to the interpretation of the essence of the definition of "insurance" are defined, as well as the main types of financial risks. Investigated capital investments by types of economic activity for the period from 2018 to 2023. It has been proven that the largest amount of capital investment was invested in financial and insurance activities in 2023, which in 1.6 b., compared to the base year of 2018. The general dynamics of capital investments in financial and insurance activities is greater, compared to other types of economic activity that we have studied. This may indicate the stability and prospects of further functioning and development of financial risk insurance as a tool for stabilizing the financial condition of enterprises in conditions of economic instability. The results of the study show that with the effective management of financial risks, with the help of the use of financial

and economic tools, it is possible to expect an increase in the financial stability of enterprises in the current market conditions of business. Financial insurance instruments can be used to minimize their impact on the formation and further development of agro-industrial enterprises. Issues of developing more effective mechanisms and strategies for ensuring the financial stability of enterprises remain insufficiently researched. Prospective areas of further scientific research should be the issue of improving insurance methods, and based on them, conducting analyzes of the effectiveness of existing methods and creating new models of financial risk insurance — as tools for stabilizing enterprises in the agrarian sector of the national economy in changing economic conditions. It is indicated that the use of effective insurance mechanisms can reduce the risks associated with unforeseen financial losses and ensure the financial stability of agrarian business. It has been proven that insurance is an integral part of the economic system that protects the interests of individuals and legal entities from various risks.

Ключові слова: страхування, фінансові ризики, фінансова стійкість, управління ризиками, аграрна сфера.

Key words: insurance, financial risks, financial stability, risk management, agricultural sphere.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Фінансовий ризик є невід'ємною частиною будь-якої підприємницької діяльності. Ризики можуть бути викликані різними факторами, наприклад: коливання динаміки перемін обмінного курсу; зміни відсоткових ставок відносно валютного курсу; непередбачувані асиметричні стратегії росту бізнесу; зміни на ринку праці в умовах воєнного стану; проблеми у формуванні інвестиційної привабливості підприємств аграрної сфери. Існуючі проблеми впливу ризику на фінансово-господарську діяльність підприємств, несвоєчасне управління ризиками можуть призвести до значних фінансових втрат, зниження ліквідності або навіть банкрутства підприємств аграрної сфери. В умовах глобалізації та стрімких змін у фінансовому середовищі роль страхування фінансових ризиків стала надзвичайно важливою. Однак, незважаючи на широку доступність страхових послуг, певна кількість підприємств не застосовують страхування фінансових ризиків належним чином або повністю ігнорують його, що призводить до можливих збитків і неефективного використання фінансових ресурсів. Нестабільність грошового та валютного ринків в Україні протягом останніх років та загальносвітові кризові явища є наслідками фінансових ризиків [1]. Проблема полягає в тому, що навіть при наявності можливості страхування ризиків окремі підприємства не в змозі правильно оцінити власні фінансові ризики. Крім того, у товаровиробників виникають

складності у виборі найбільш оптимального механізму андерайтингу. Це збільшує ймовірність фінансової кризи та перешкоджає у довгостроковому стабільному веденню бізнесу. Зважаючи на це, важливого значення набуває вивчення та аналіз ролі страхування фінансових ризиків у стабілізації фінансового стану підприємств та визначення методів його ефективного застосування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання страхування фінансових ризиків як інструменту стабілізації фінансового стану підприємств досліджували: А.Є. Громова, С.С. Осадець, В. М. Юрах, Н. Б. Пансурія, Н.Л. Марусяк, В.А. Кавун та інші вчені-економісти. Дослідження науковців підкреслюють важливість страхування фінансових ризиків та їх використання з метою фінансової стабільності підприємств в різних сферах і галузях, зокрема в аграрній сфері. Існуюча невизначеність товаровиробників щодо науково-обґрунтованих організаційно-економічних механізмів регулюючого механізму спричинила до некерованості дій у аграрній сфері, виникнення несприятливих фінансово-економічних підсумків у формі втрат доходів та фінансових ризиків в аграрному секторі економіки [2, с. 225—226]. Однак незважаючи на глибину наукових досліджень основ фінансової стійкості та ефективного використання страхування в аграрному секторі економіки, недостатньо вивченими залишаються питання формування та розвитку страхування фінансових ризиків як інструменту стабілізації фінансового стану підприємства аграрної сфери.

Таблиця 1. Підходи до трактування сутності поняття "страхування"

Автор	Зміст поняття
Осадець С.С. [3]	Страховання – це вигідний економічний механізм, який вбезпечує розподіл та перерозподіл прибутку і захист життя та здоров'я працездатного населення.
Господарський кодекс України [4]	Страховання – це правовідносини, які уберігають інтереси як фізичних, так і юридичних осіб шляхом страхування різноманітних ризиків.
Юрах В.М. [5]	Страховання – це комплексна система правил, яка регулює створення фондів з метою компенсації збитків від різних видів фінансових ризиків.
Пацурія Н.Б. [6]	Страховання – це дієвий фінансовий інструмент управління ризиками у виробничій сфері аграрного сектору економіки.
Закон України "Про страхування" [7]	Страховання – це вид суспільних відносин щодо захисту страхових інтересів громадян при страхуванні ризиків.
Марусяк Н.Л. [8]	Страховання – це один з основних заходів, який спрямований на покриття фінансових ризиків, який застосовується товаровиробниками.
Кавун В. А., Кравченко М. О. [9]	Страховання є перспективним методом компенсації фінансових ризиків підприємств в умовах різкого коливання курсу валюти, знецінення гривні та зростання відсоткових ставок.

Джерела: [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даної статті є наукове обґрунтування теорії та практики використання страхування фінансових ризиків, які виникають в процесі фінансово-господарської діяльності підприємств аграрної сфери.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Фінансові ризики можуть серйозно вплинути на здатність підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання та підтримувати стабільність у відтворювальному процесі. Для зменшення негативних наслідків у виробничій діяльності підприємства саме страхування фінансових ризиків є одним із головних інструментів, який допоможе аграрному бізнесу

зменшити можливі збитки та забезпечить захист фінансового стану підприємства в невизначених ситуаціях. Цей механізм сприятиме фінансовій стабільності та подальшому соціальному розвитку. В економічній науковій літературі та чинному законодавстві країни існує певна кількість трактувань щодо поняття страхування. Розглянемо основні визначення страхування, які пропонуються в наукових джерелах і нормативно-правових актах. Підходи до трактування сутності поняття "страхування" нами наведено в табл. 1.

На нашу думку, страхування — це різнобічний фінансово-економічний механізм, що забезпечує захист прав та інтересів громадян через акумулювання фінансових ресурсів у страхових спеціалізованих фондах. Фінансово-економічний механізм має бути спрямований для убезпечення ризиків агропромислової галузі, а саме: мінімізація ризиків; компенсація збитків; стабілізація фінансового стану підприємства з метою сприяння сталому розвитку та ефективному управлінню фінансовими ризиками. Необхідно виокремити такий фінансово-економічний регулюючий інструмент, який зможе об'єднувати економічні, правові та соціальні аспекти і дозволить спрямувати його до вимог сучасного українського суспільства.

Визначення страхування демонструє його різносторонність і універсальність, однак особливості його використання в сучасній національній економіці потребують більш детального аналізу та вивчення. Страхування фінансових ризиків — це відшкодування втрат доходів

особи на користь якої було укладено договір страхування, які викликані зупинкою виробничого процесу або неочікуваними фінансовими втратами [10, с. 85].

Отже, сутність страхування фінансових ризиків полягає у своєчасному відшкодуванні можливих збитків у той період, коли попередньо застраховані угоди не дали очікуваної продуктивності. Саме при такій формі страхової виплати встановлюється різниця між страховою сумою та отриманим прибутком. За-

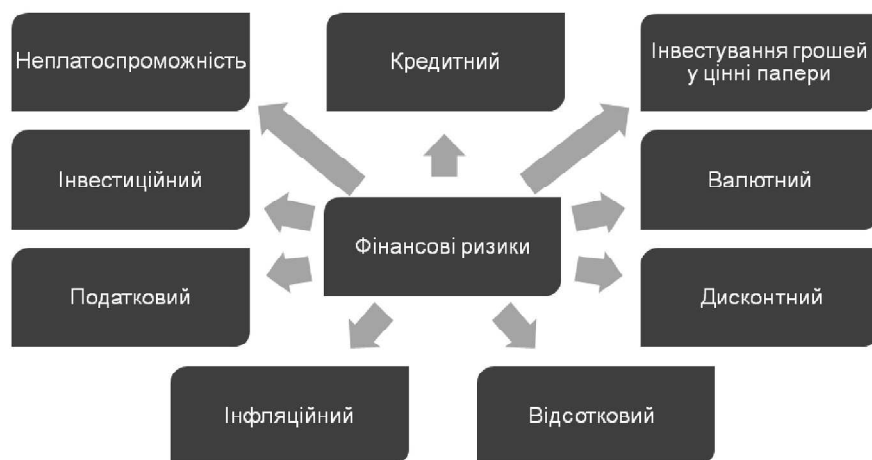

Рис. 1. Основні види фінансових ризиків підприємства

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 3; 5; 8; 9].

лежно від типу ризику підприємства можуть використовувати різні фінансово-економічні інструменти страхування — це страхування від кредитного ризику, коливання валют на ринку або ризику ліквідності. Фінансові ризики призводять до порушення процесу відтворення та відновлення виробничих чинників підприємства, призводять до зменшення ефективності роботи підприємства та втрат конкурентоспроможних позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Через відсутність або недостатню кількість фінансових ресурсів відбувається порушення абсолютної або нормальної фінансової стабільності підприємства.

Далі на рис. 1, нами наведено основні види фінансових ризиків у підприємницькій діяльності.

Класичним фактором, який перешкоджає подальшому розвитку виробничих процесів, а також можливість вільного використання грошових активів підприємства є недосконале інвестиційне забезпечення. Важливими також залишаються питаннями освоєння капітальних інвестицій у фінансову та страхову діяльність. Капітальні інвестиції в Україні за видами економічної діяльності за період з 2018 по 2023 рр. нами представлено в табл.2. На основі даних табл. 2, у варіанті із залученням капітальних інвестицій у фінансову та страхову діяльність за період з 2018 по 2023 рр. можна констатувати, що капітальне інвестування фінансової та страхової сфер мали суттєвий спад до 83,6% у 2022 році та стрімке його зростання у 2023 році до 17339 млн грн, у порівнянні до базового 2018 року. Отже, найбільше капітальних інвестицій вкладено у фінансову та страхову діяльність у 2023 році, яка була в 1,6 р.б., у порівнянні до базового 2018 року. Тобто капітальні інвестиції у фінансову та страхову діяльність суттєво зросли протягом аналізованого нами періоду, у порівнянні до інших видів економічної діяльності. Це можна пояснити тим, що існує високий кредит довіри інвесторів до фінансової та страхової сфер у розрізі галузей національної економіки країни.

На нашу думку, одним із передумов залучення нинішніх капітальних інвестицій має бути страхування воєнних ризиків. Таким чином, можна зробити висновок, що фінансова та страхова діяльність залучала дедалі більше капітальних інвестицій протягом 2018—2023 років,

Таблиця 2. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності, 2018—2023 рр., млн грн

Види економічної діяльності	Роки						2023 р. у % до 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Сільське, лісове та рибне господарство	66104	59130	2050680	69950	51439	65432	в 1,0 р.б
Промисловість	199896	254196	180537	242923	126113	220652	в 1,1 р.б
Фінансова та страхова діяльність	10652	11246	11979	10160	8907	17339	в 1,6 р.б

Примітка: ¹ складено авторами на основі даних міністерства фінансів України за відповідні роки.

² статистичні дані без урахування окупованих територій (Криму, Севастополя, частини Донбасу).

Джерело: [11].

демонструючи перспективи зростання та їх важливість для національної економіки країни.

На нашу думку, до основних вагомих інструментів по запобіганню наслідків фінансових ризиків є:

— інформаційно-роз'яснювальна робота серед громадян у важливості проведення страхування фінансових ризиків для підприємств;

— удосконалення чинного законодавства України з позиції страхування фінансових ризиків;

— контроль на державному рівні роботи страхових посередників щодо здійснення гарантійних матеріальних виплат страхувальникам;

— професійна підготовка та перепідготовка кадрового складу страхових компаній та організацій;

— повне виконання страховиками своїх зобов'язань перед страхувальниками у повному обсязі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

З метою забезпечення фінансової стійкості та ефективного використання страхування необхідно не тільки застосовувати відповідні фінансово-економічні інструменти, а й проводити глибокий комплексний аналіз ризиків з якими стикається підприємство, а також визначати ефективність страхування в конкретних умовах. Стримуючим фактором ефективного розвитку аграрної сфери є практична відсутність необхідних структурних змін в частині страхування фінансових ризиків. Перспективним напрямком подальших наукових досліджень мають бути системи механізмів та методів нейтралізації фінансових ризиків з метою формування резервного капіталу, який зможе забезпечити сталий розвиток підприємств в аграрній сфері.

Література:

1. Громова А. Є. Особливості страхування фінансових ризиків в Україні. Молодий вчений. 2018. № 5 (1). С. 285—288. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(1\)_72](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(1)_72).

2. Томілін О., Краснікова О., Гечбаія Б., Зоря С., Дроботя Я., Синиця Ю. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2023. Vol. 4 (51). РР. 147—162. DOI: 10.55643/fcaptp.4.51.2023.4096

3. Осадець С. С., Артюх Т. М., Гаманкова О. О., Страхові послуги: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2007. 464 с.

4. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. Редакція від 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

5. Юрах В. М. Фінансово-правові засади страхування в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07 / В. М. Юрах; кер. роботи Л. К. Царьова; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2008. 19 с.

6. Панцурія Н. Б. Генезис і сутність страхування: аналіз наукових концепцій. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2011. № 87. С. 38—42.

7. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення 31.01.2025).

8. Марусяк Н. А., Фінансові ризики та їх вплив на фінансовий стан підприємства. Ефективна економіка. 2024. № 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.39>

9. Кавун В. А., Кравченко М. О. Перспективи страхування фінансових ризиків. Актуальні проблеми економіки та управління: збір. наук. праць молодих вчених. 2015. Вип. 9. НТУУ "КПІ". <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/14357>

10. Томілін О. О., Тютюнник Ю. М., Бражник Л. В., Дроботя Я. А. Фінансово-економічний словник — довідник / за наук. ред. проф. О. О. Томіліна / Полтава: ПДАУ. 2023. 108 с. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/15028> (дата звернення: 30.01.2025).

11. Статистичний щорічник України за 2023 рік / Державна служба статистики України. Київ. 2024. 265 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (дата звернення: 30.01.2025).

References:

1. Gromova, A. (2018), "Peculiarities of financial risk insurance in Ukraine", A young scientist, vol. 5(1), pp. 285—288, available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5\(1\)_72](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_5(1)_72) (Accessed 31 january 2025).

2. Tomilin, O., Krasnikova, O., Gechbaiya, B., Zorya S., Drobotya, Ya. and Synytsia Yu. (2023), "Risk management in the agricultural sector: financial aspect", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 4 (51), pp. 147—162. <http://doi.org/10.55643/fcaptp-4.51.2023.4096>.

3. Osadets, S., Artyukh, T., and Hamankova, O. (2007), Strakhovi posluhy [Insurance services], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Economic Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (Accessed 31 january 2025).

5. Yurakh, V. (2007), "Financial and legal principles of insurance in Ukraine", Ph.D. Thesis, Management theory, Odesa Law Academy, Odesa, Ukraine, available at: <http://hdl.handle.net/11300/835> (Accessed 31 january 2025).

6. Pantsuria, N. (2011), "Genesis and essence of insurance: analysis of scientific concepts", Bulletin of Taras Shevchenko Kyiv National University, vol. 87, pp. 38—42.

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On Insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (Accessed 31 january 2025).

8. Marusiak, N. (2024), "Financial risks and their influence on the financial condition of the enterprise", Efficient economy, vol. 1. <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.1.39>

9. Kavun, V. and Kravchenko, M. (2015), "Prospects of financial risk insurance", Actual problems of economy and management, NTUU "KPI", vol. 9, available at: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/14357>

10. Tomilin, O., Tyutyunnyk, Yu., Brazhnyk, L. and Drobotya, Ya. (2023), Finansovo-ekonomichnyj slovnyk — dovidnyk [Financial and economic dictionary — reference], PDAU, Poltava, Ukraine, available at: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/15028> (Accessed 31 january 2025).

11. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Statistical Yearbook of Ukraine for 2023", available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (Accessed 31 january 2025).

Стаття надійшла до редакції 04.02.2025 р.